

Un Socrate contemporan?

CHRISTIAN FERENCZ

FILOZOFIE

A PROAPE nici unul din puținele texte scrise despre Alexandru Dragomir, de la neobișnuitul său „debut” din 2004, nu scapă prilejul de a îl compara într-un fel sau în altul pe acesta cu Socrate. Fie că este vorba de destinul său, de modul său de a gândi, de tematica sa sau de efectul său asupra interlocutorului, Dragomir era „socratic”. Firește că, de regulă, asemenea apelative nu sunt decât cochetării ornamentale, așa cum este o cochetărie să spui despre cineva că este urât ca Socrate, abil ca Cezar sau viteaz ca Ahile. În cazul lui Dragomir, însă, afirmația pare să aibă totuși ceva la bază, cu atât mai mult cu cât Dragomir însuși se arată legat printr-un strâns atașament și printr-o preocupare constantă de figura lui Socrate. Dacă întrebăm atunci, la modul serios, în legătură cu „socratismul” lui Alexandru Dragomir, o facem pentru a înțelege mai bine, pe de o parte, ce înseamnă un filosof socratic, iar apoi pentru a descâlci relațiile extrem de înlicate în care se află Dragomir cu filosofia.

Problema nu este, deci, aceea, cum nu se poate mai indiscretă, de a decide în ce măsură Dragomir a trăit sau nu „socratic”, ci aceea de a vedea dacă Dragomir are cu adevărat — atât în practica sa filosofică, așa cum transpare ea din textele apărute până acum, cât și în modul său de a concepe filosofia însăși — o înțelegere socratică a filosofiei și a filosofării. De mare ajutor ne este în acest punct să vedem nuanța în care se profilează pentru Dragomir figura lui Socrate însuși, în textele pe care i le dedică. Vom aborda în acest sens, în măsura în care reprezintă și ele un element posibil al „socratismului”, și problema „textelor” lui Dragomir. Intervenția, declarată și pesemne necesară, a editorilor în textul original creează o ambiguitate stranie în acest scop: fragmente de text sau formulări aparent irelevante, în care credem că putem citi ceva din modul lui Dragomir de a deschide comerțul cu o temă, conținând astfel indicii importante cu privire la raporturile sale intime cu scrisul, filosofarea și tema aflată în discuție, pot foarte bine să nu fie decât o simplă construcție cosmetică a editorilor, întreprinsă pentru a facilita intrarea unei expunerii, altminteri prea abruptă pentru a putea fi înțeleasă. Pe de altă parte, faptul că Dragomir a fost „recreat” textual, este desigur de natură să îl facă din capul locului un personaj, asemeni lui Socrate.

Socrate este, înainte de toate, exemplul absolut al unei asumări existențiale a filosofiei. Chestiunea aceasta este remarcată, dintr-un unghi puțin diferit, chiar și de Hegel: „gândirea lui filosofică nu a însemnat retragerea din prezent și din existența concretă în regiunile libere și pure ale gândului”.¹ Și tocmai în acest punct se caută de regulă sau se presupune și socratismul lui Dragomir. În mod straniu însă, interpretarea lui Dragomir a figurii

lui Socrate nu merge nicidecum în direcția acestei posibile afinități. Elementul central în această interpretare îl reprezintă „deviza” lui Socrate: *știu că nu știu*, căreia Dragomir îi dedică în mod repetat o amplă explicitare. Potrivit lui Dragomir, acest „nu știu” socratic descrie situația fundamentală și premergătoare oricărei științe sau neștiințe punctuale în orizontul unei lumi date ca fiind cognoscibilă. Această lume dată, ca posibilitate, cunoașterii reprezintă o „neștiință” fundamentală ce stă la baza oricărei științe. Astfel, pentru Dragomir, rolul esențial al lui Socrate este acela de a fi adus conștiința occidentală pentru întâia oară pe temeiul acestei neștiințe fundamentale, deschizând posibilitatea unei cercetări metodice a adevărului. În acest sens, rolul lui Socrate este acela de a fi descoperitorul metodei, motiv pentru care Dragomir îl și înțelege de cele mai multe ori — așa cum rezultă și din „dedicația” către Noica, reproducă în introducerea editorilor la textul conferinței despre Socrate² — în analogie cu Descartes (care și el a pus „neștiința” îndoileii la temelia științei). Astfel, Dragomir nu îl înțelegea pe Socrate la modul „personal”, cum o face de pildă Kierkegaard, ci mai degrabă la modul epocal: „Măreția lui nu poate fi măsurată, fiindcă nimeni, nici înaintea lui, nici după el, n-a avut asemenea tărie, asemenea curaj. Ceea ce a izbutit el a fost cea mai de seamă așezare a spiritualității occidentale. El este de aceea o temelie a spiritului occidental”.³ Prin urmare, Dragomir nu se înțelegea nicidecum pe sine ca „socratic”. Dar aceasta nu ar fi decât o parte a problemei.

UN alt aspect, probabil cel mai de seamă, care motivează apropierea celor doi îl constituie raportul cu textul scris. În acest sens, firește că și în privința lui Socrate se amestecă de regulă într-un mod destul de confuz trei aspecte: faptul că Socrate nu se exprima filosofic prin intermediul unor „lucrări de filosofie”, apoi deconstrucția scriiturii pe care Platon o face prin intermediul lui Socrate în *Phaidros*, care nu este neapărat legată de cel dintâi aspect, și în cele din urmă atitudinea aristocratică a lui Platon față de „publicare”, expusă în *Scrisoarea a VII-a*. Toate acestea formează un peisaj complex și deloc omogen. În măsura în care, așa cum s-a putut vedea odată cu descoperirea „arhivei”, raportul lui Dragomir cu filosofia includea în mod abundent scrierea sub formă de notații, apropierea care se face în acest punct vizează pesemne numai publicarea textului sau redactarea unui text cu scopul de a fi publicat. Cu alte cuvinte, Dragomir este socratic pentru că nu s-a gândit să devină cunoscut ca filosof, publicându-și textele sau scriind texte cu scopul de a le publica. Altminteri, Dragomir nu numai că scria, dar raportul său cu scriitura nu este nicidecum marcat de o ostilitate de principiu de tipul celei concepute în *Phaidros*. Micro-

eseul său *Scris și oral*⁴ descoperă aspecte fascinante ale scriiturii, precum faptul că, referindu-se în mod esențial la vorbire, scrisul reprezintă o reflecție asupra acesteia, făcând posibilă analiza ei sau faptul că scrisul fundează prin obiectivitatea lui, aceea a unui logos impersonal adresat oricui, ideea de umanitate.

Dragomir scria. Cum scria însă Dragomir? Care este statutul textului lui și, plecând de aici, al temei lui, al filosofării pentru el? În această privință sunt două puncte care trebuie atinse. Mai întâi: *Caiele despre timp*. Aici descoperim un Dragomir care nu își are nicidecum tema ca pe o tematică existențială, ca pe o misiune filosofică ce poate fi exprimată — socratic — prin existență, ci ca pe un filosof *cu o temă de cercetare*, în privința căreia se organizează, își sistematizează notațiile, studiază țintit etc. În acest sens, celebra sa afirmație că ar face o „teză de doctorat la Dumnezeu” pare cum nu se poate mai revelatorie, și anume tocmai pentru că aceasta este abordarea tematică care transpare de-a lungul întregului volum: aceea a unor notații în vederea redactării unei teze și nu al unor notații „suficiente șieși” și „dedicate șieși”. Este absolut indiferent dacă natura clandestină a acestui proiect de cercetare, sau altfel spus faptul că este vorba de un „doctorat cu Dumnezeu”, se datorează unei decizii personale și suverane sau dacă este vorba de o „reștanță existențială”, de faptul că Dragomir încerca cu mari eforturi să lege firul unui proiect de cercetare real și al unui destin filosofic „oficial”, curmat odată cu întoarcerea sa de la Freiburg — cum ne-ar putea lăsa să credem o interpretare în cheie biografică (nu neapărat abuzivă), a conferințe despre „autoînșelare”⁵ —, fapt este că Dragomir își abordează tema sub forma unui proiect de cercetare, ceva perfect străin de filosofarea socratică.

Acestui volum despre timp i se adaugă însă, având un cu totul alt statut, textele sale probabil cele mai fascinante: notațiile sumare, cu un caracter mai mult sau mai puțin intim, asupra unor aspecte cotidiene. Și în acest fel ajungem și la problema lui „de ce nu publica Dragomir?” și la un posibil „socratism” al său. În textele acestea descoperim un gânditor perfect resorbit în anonimul existenței sale, găsindu-și satisfacția în reflecții dintre cele mai surprinzătoare — notate, așa cum consemnează chiar el, „pentru a nu fi uitată” sau „pentru a-și pune ordine în gânduri”. Dragomir nu publica aceste texte pentru că raportul cu filosofia pe care îl exprimă ele este unul eminamente privat, care ar fi afectat de publicare, adică de intruziunea spațiului public în circuitul închis al unei „vieți alături de filosofie”.

Ne putem întreba dacă Dragomir izbuteste cu adevărat să așeze filosofia în cotidianitate, dacă reușește cu adevărat să-i confere un sens plin și veritabil de însoțitoare a cotidianității. Evident însă că,

din moment ce nu se pune problema să facă asta în modul public al unei teorii argumentate despre „filosofia în viața de zi cu zi”, aceasta este în fond o întrebare la al cărei răspuns nu avem acces. Felul în care înțelege Dragomir activitatea filosofică poate fi totuși revelator în acest sens⁶: el vorbește despre trei lucruri pe care trebuie să le facă un filosof — să-i citească pe marii filosofi, pentru a învăța de la ei și a se lăsa ajutat, nu pentru a scrie mai departe despre ei, apoi să trăiască, să simtă, să strângă experiență în genere și, în cele din urmă, să gândească cu capul lui. Toate acestea schițează portretul unui filosof în anonim, așa cum a fost, pare-se, Dragomir însuși, neștiut de colegi sau vecini, al unui filosof care înțelege să trăiască cu filosofia într-un raport direct și accesibil oricui, indiferent de „înzestrare”, fără intermedierea unei cariere filosofice, carieră din care Dragomir a fost smuls înainte de a o refuza el sistematic.

GÂNDIND asupra trezitului de dimineață, a scârbosului, a visului, a uzurii, sau la fel de bine asupra faptului de a găti mâncare, de a folosi transportul în comun, de a te îmbrăca, și descoperindu-l pe acestea neconținut în bogăția lor, Dragomir ne învață cum poate fi transformată proza nelimitată a cotidianității într-o aventură filosofică pe cont propriu. Aceasta nu reprezintă neapărat o clarificare a orizontului deschis în care existăm fiecare dintre noi. Este îndoielnic dacă acest orizont este de așa natură încât să poată fi clarificat sau dacă el, dimpotrivă, își păstrează noutatea radicală oricât de mult am înainta în tematizarea sa. Poate că acesta este punctul în jurul căruia se învârtău reflecțiile insistente ale lui Dragomir din *Caiele timpului* despre natura „prezentului deschis” ca loc primar al existenței. În orice caz, însă, Dragomir ne lasă să simțim din plin posibilitatea — dată fiecăruia dintre noi — a unei misiuni filosofice clandestine, în cea mai sufocantă și trivială cotidianitate. Firește că Dragomir nu a scris pe larg despre toate acestea, ideea nici nu este să scrii despre ele, așa cum facem noi aici. Dacă toate acestea sunt cu adevărat sau nu „socratice” este greu de spus, a scrie despre ele, numindu-le așa, este în orice caz ceva foarte puțin socratic.

✎

¹ G.W.F. Hegel, *Prelegeri de istoria filosofiei*, I, p. 375, trad. rom. D.D. Roșca, Editura Academiei, 1963.

² Alexandru Dragomir, „Socrate. Înfruntarea filosofiei cu cetatea”, în *Crise banalității metafizice*, p. 127, Humanitas, 2004.

³ Idem, p. 147.

⁴ În *Cinci plecări din prezent*, Humanitas, 2005, pp. 172–178.

⁵ „Modalități de autoînșelare”, în *Crise banalității metafizice*, Humanitas, 2004.

⁶ „Despre trei indeletniciri ale filosofului”, în *Cinci plecări din prezent*, Humanitas, 2005.